

Атанасовското езеро – раят на птиците

Апостол Апостолов

Става дума за свръхсоленото Атанасовско езеро, водоем с лиманен характер в северната си част и белези на лагуна в южната. Разположено е на 4 км. северно от Бургас, непосредствено до морския бряг, разделено на две части от

платното на пътя Бургас – Варна. Общата площ на езерото е 1690 ха, дълго е близо 9 км, широко 4.3 км и е разположено на 1.5 м. под морското равнище.

При поглед отгоре езерото е пъстра гледка с нюанси от нежно розово до наситено червено, съчетани със синьозеленото на близкото море. Разбира се, така изглеждат водите в Атанасовското езеро през летния сезон. Тази богата палитра е резултат от развитието на фито- (едноклетъчно червено водорасло *Dunaliella salina*) и зоопланктонни

Наричат го още „езерото на живота и безкрайните цветове“. Тук сякаш природата използва езерната повърхност, за да извършва свои вълшебни експерименти, да създаде уникални багри, непостижими и за най-великите художници. Красота, която спира дъха сутрин рано, когато е изгревът и първите слънчеви лъчи се плъзгат по гладките солени води, формирайки калейдоскоп от преливащи се цветове на розово, оранжево, зелено, червено.

организми, които произвеждат бета-каротин, както и масово развиващото се ракообразно артемия (*Artemia parthenogenetica*).

Сологобиът има вековни традиции, гатирани още от III в.пр.Хр, но модерните солници на

Атанасовското езеро съществуват от 1906 г. Добивът на сол се извършва по традиционен начин, който не уврежда природата и не се отразява негативно на обитателите в езерото. Това е добър пример как една производствена дейност подпомага и пази благоприятните условия за съществуване на голямо биоразнообразие в езерото. Още през 70-те години на миналия век орнитолози посетили езерото, останали запленени от голямо орнитологично богатство в него. През 1980 г. северната половина

на езерото е обявена за резерват, а през следващата година южната половина и територии покрай бреговете на езерото са обявени за буферна зона. През 1984 г. Атанасовското езеро е обявено за „Влажна зона с международно значение“ съгласно Рамсарската конвенция, а през 1989 г. територията е обявена от BirdLife International за „Орнитологично важно място“. През 1998 г. езерото е определено за КОРИНЕ място, поради европейското му значение за опазване на редки и застрашени видове птици.

За да се съобразят с изискванията на Закона за защитените територии, през 1999 г. защитената територия е прекатегоризирана в „поддържан резерват“ с площ 1031,94 ха, а буферната зона става „защитена местност Бургаски солници“

Укритие за наблюдение на птици в южната част на Атанасовско езеро. Снимка: greencorridors.burgas.bg

през 2007 г. От 2008 г. Атанасовското езеро вече е част от Европейската екологична мрежа Натура 2000. Днес 27% от площта му е поставена под законава защита, съгласно националното природозащитно законодателство.

Пеликани в Атанасовското езеро. Снимка: Проект „Солта на живота“

Част от солниците в Атанасовско езеро.
Снимка: Проект „Солта на живота“

Благодарение на тази защита, днес Атанасовско езеро е мястото с най-голям добив на морска сол, най-голямото находище на лечебна кал в страната и

най-богатото обиталище на птици в България. Тук е най-голямото находище на солянката, елегантната орхидея и солничното раче (артемия), най-голямата гнездова база на саблеклюна, (*Recurvirostra avosetta*), кокилобегача (*Himantopus himantopus*), речната рибарка (*Sterna hirundo*) и единствен дом на малката черноглава чайка (*Larus melanocephalus*), дългоклюната чайка (*Chroicocephalus genei*), дебелоклюната рибарка (*Gelochelidon nilotica*) и местобитание на най-малкия бозайник на планетата – етруската

земеровка (*Suncus etruscus*). Наричат я още „белозъбка гжудже“ заради миниатюрните размери от 3,5 до 4 см. дължина на тялото, скромните 1,8 грама те-

Розово фламинго в северната част на Атанасовско езеро. Снимка: burgascity.com

гло и сърце, което бие 1800 пъти в минута и с най-голямо количество на червени кръвни телца сред бозайниците.

Сведения за птиците на Атанасовското езеро има от края на XIX век, в трудовете на Г. Христович (1890). Днес в езерото са установени над 318 вида, които мигрират, зимуват или гнездят. Всъщност това са около 70% от птиците, срещащи се в България. Орнитологичното богатство поставя Атанасовското езеро на първо място сред местата за наблюдение, изследване и опазване на птиците. От тези видове 14 са световно застрашени: къдроглав пеликан (*Pelecanus crispus*), малък корморан (*Microcarbo pygmeus*), червеногуша гъска (*Branta ruficollis*), малка белочела гъска (*Anser erythropus*), тънкокълон свирец (*Numenius tenuirostris*), ливаген гърдавец (*Crex crex*), белоока потапница (*Aythya nyroca*), а 170 вида са с европейско природозащитно значение. Сегемнаесет вида птици, които гнездят на територията на Атанасовското езеро, са включени в Червената книга на България.

Атанасовско езеро е подходящо за наблюдение във всички сезони. Едно от най-лесно достъпните и интересни места е Укритието за наблюдение на птици, разположено в края на града. До него лесно може да се стигне пеша, с велосипед по велоалеята от Морската градина, от комплекс „Славейков“ или от комплекс „Изгрев“.

От наблюдателницата „Гнездото“, може да се види лагуната с безбройните ята, намиращи тук сигурност и закрила. Неповторим и пленителен, спиращ дъха миг е изгряващият, обазрен в червено диск на слънцето, който сакаш изплува от водите на Черно море и с вълшебна светлина събужда живота в езерото и около него, дава сила на събуждащата се природа, огласена от шумния хор на

птиците над езерото. Това е място, в което губиш представа за времето, потопен в магията на езерото и усетил силата на събуждащата се природа.

В Южната част на езерото са създадени две пътеки: „Пътеката на саблелкълна“, която започва от паркинга в близост до Укритието и завършва до него. Това е кръгов маршрут от 285 метра, с информационни табели, посветени на гъждосвирцовите птици.

„Пътеката на солта“ е разположена покрай морето, в района на Черноморски солници и е украсена с различни стилизирани графични илюстрации, които представят някои от особеностите на Атанасовското езеро.

Може да отидете на север и да минете по маршрутите, определени от мунистърна на околната среда за познавателен туризъм в поддържаения резерват в северната част на езерото, която включва значително разнообразие от местообитания – плитки басейни, разредени с диги и валове, голи или обрасли

Етруска земеровка в Атанасовското езеро.
Снимка: Уикипедия

Гнездо на саблеклюн в Атанасовско езеро.
Снимка: Уикипедия

в различна степен с европейска солянка (*Salicornia europaea*), която е най-широко разпространения тип местообитание в резервата и единствено значимо находище на морския пелин (*Artemisia maritima*).

В езерото са установени 311 вида висши растения, принадлежащи към 205 рода и 63 семейства, като доминиращи, освен саликорнията и морския пелин, са още морската суета (*Sueda maritima*), тръстуката (*Phragmites australis*), тън-

колистният панур (*Typha angustifolia*), полската глушина (*Vicia campestris*), както и представители на още 11 семейства. Тревистите растения в лагуната съставляват 90% от всички описани висши растения, а дървесните видове са едва 10%. Едногодишните растения наброяват 116 вида (37%), най-редки са двугодишните – 17 вида или 5% от общия брой.

Около езерото може да се наблюдават мочурливи ливади, малки по своите размери сладководни блатата, обрасли с водолюбива растителност с преобладаване на теснолистния и широколистния панур и тръстика, обработваеми земеделски земи. Около езерото има изградена система от дълги канали за грениране на сладките води с блатна растителност и сухи треви с доминиране на полски пелин (*Artemisia campestris*), луковична ливагина (*Poa bulbosa*), пасищен райграс (*Lolium perenne*). Наличието на разнообразни местообитания привлича за хранене, гнездене и почивка различни видове птици, което прави езерото най-богатото на птици място в България.

И докато наблюдавате различните по своя характер местообитания в източната част на езерото, погледът ви привлича един висок вид дива орхидея – елегантният салеп или *Orchis elegans* в най-голямото находище на вида в България (няколко хиляди екземпляра) сред мочурливите ливади на площ от 5 хектара. Нейна посестрима е истинската гнездовка (*Neottia nidus-avis*), земна орхидея, сапрофитно растение с восъчен жълтеникаво-кафяв цвят, поради отсъствие на хлорофил, открита през 1586 г. от френския ботаник и лекар Жак

Саблеклюн с с излюпено малко в Атанасовско езеро.
Снимка: Уикипедия

Далешамп (*Jacques Daléchamps*), който описва коренището ѝ с форма на птиче гнездо. Не по-малко интересна е и орхидеята гущер, наричана още пърчовка (*Himantoglossum caprinum*), тъй като всеки цвят има тънка и дълга устна, наподобяваща дребно гущерче. През пролетта могат да се видят и отделни екземпляри от *Orchis simian observer* – маймунски сале, с цветове с фигура на малка маймунка.

Дигите и валовете, които разделят басейните с различна соленост, осигуряват места за гнездене и почивка на редките видове птици. По солените брегове на Атанасовско езеро крачи, трудно забележим в своята окраска, потаен и рядък, миниатюрният властелин на солниците – морският гъждосвирец, търсец в пясъка червеи, охлюви, насекоми и ракообразни. И докато наблюдавате този изкусен летец, се чува силен крясък и пред вас, наг огледалните води на солдобивните басейни, прелита красива птица, която елегантно каца на един от побитите колове на тясната гига. Това е речната рибарка (*Sterna hirundo*), чиито гръб и крила са светлосиви, а гърдите и коремът – сребристобели, челото и тилът са черни, клюнът – яркочервен с черно връхче и краката са ярко червени. Озвучаването на езерото от многобройния птичи хор няма да бъде цялостно без участието на тази не особено мелодична и без вокални способности, креслива, но все пак красива крилата особа. Тя е неотменен декор на езерото и морето. Широко разпространена в миналото, днес е силно намалела и е включена в Червената книга на България като застрашен вид. Изкуствените острови, построени в езерото, приютяват няколко десетки

Кокилобегач в Атанасовско езеро. Снимка: Уикипедия

гвойки речни рибарки. И сякаш да ни демонстрира своите акробатични умения, тя отново излита, насочва се към близкия басейн, увисва във въздуха, трептейки с криле, рязко се спуска с главата на долу, змурка се, вдигайки след себе си фонтан от финни солени пръски. Само миг и отново излита от водата с уловена риба в клюна.

Кокилобегачите, саблеклюните, морският гъждосвирец са основните гнездящи видове, в компанията на речните и белочелите рибарки. В солниците или по бреговете се размножава малочисленият кафявокрил озърличник, наричан и блатна лястовица (*Glareola pratincola*) – избран за символ на резервата. Посочените видове са колониално гнездящи птици, осигуряващи групова защита на колонии, от която сигурност се възползват стригояда (*Haematopus ostralegus*), малката черноглава чайка (*Larus melanocephalus*) и дебелоклюната рибарка (*Gelochelidon nilotica*).

Езерото предлага изобилна храна и много удобни места за гнездене. Ако обиколите солдобивните басейни по дигите може да попаднете на малка ямка, застлана с мигички, камъчета или водог

*Дигите в слънците в Атанасовското езеро, място за гнездене на птиците.
Снимка: Уикипедия*

расли и в нея 3 – 4 силно напетнени яйца, които се сливат с околната повърхност, което ги прави трудни за откриване от техните врагове – скитащите кучета, свраките и чайките, които охотно се хранят с яйца и малки от гнездата на една забележителна птица със закривен, подобен на сабя клон, с най-голямо гнездово находище в страна – саблеклюна. Гнезди по дигите и валове на Атанасовско езеро върху пясък, трева, суха растителност. Ако доближите гнездото на саблеклюна по време на мътене, птицата не го напуска веднага. Тя сякаш изчаква и преценява опасността. От поведението личи, че е уплашена и въпреки това го последно не напуска гнездото. Когато неканеният гост опасно се приближи птицата не излита, а напуска гнездото, като се преструва на ранена – с пречупено увиснало и влачещо се по земята крило се отдалечава от гнездото. За птиците това е спасителна опе-

рация, с която противникът се заблуждава – преструвайки се на ранена, тя го отдалечава от гнездото и така спасява яйцата или излюпените малки. Често излита, прави малък кръг и каца наблизко, като повтаря номера си. Когато опасността е отминала саблеклюнът се връща и отново грижовно продължава да топли яйцата или да закриля малките.

Плитките баесѝни са любимо място за хранене на друга елегантна птица, която с грациозни движения „сондира“ плитките води за различни ракообразни и гребни насекоми. Тя е с контрастно черно-бяло оперение, тънък, прав клон и с непропорционално дълги, червени крака. Наричат го кокилар или червено-крак кокилобегач. В природата само фламингото е с по-дълги крака, съотнесени с размера на тялото. След долитане заема гнездовите си територии по заблатени места, влажни ливади, валове, диги и даже в обработваеми земи, но

винаги близо до водоеми. В България се размножават около 200 – 250 двойки, като най-много птици гнездят в Атанасовското и Поморийското езеро. Космополитен вид с петнисто разпространение.

Реговен обитател на езерото е дългоклюната чайка (*Chroicocephalus genei*), която през брачния период е с розов оттенък по долната част на тялото, с червен клон и крака. Този вид гнезди единствено в Атанасовското езеро. Най-гребната от рибарките в България е белочелата рибарка (*Sterna albifrons*), получила името си от наличие на бяло петно над основата на клона.

От водоплаващите птици в Атанасовското езеро най-красив е белият антъч (*Tadorna tadorna*), наричан още пъстър килифар или лисича пещерна гъска. В оперението му преобладава белият цвят, главата и шията са черни със зелен метален блясък, през гърдите преминава широка кафява препаска. Клонът е ярко червен, а при мъжките има издутина в основата. Езерото е важно място за размножаване (5 и 12 двойки), като и за миграция, почивка и зимуване на около 2500.

Като многобройни гости в най-северната част на Атанасовското езеро са регистрирани през 2019 година 159 птици розово фламинго (*Phoenicopterus roseus*) с изтънчена и изваяна от природата елегантна фигура с розов оттенък на перата и червени криле с преливащо се от алено до светъл кармин оцветяване. Днес този вид започна да разширява ареала си и да се среща все по-на север, в резултат на глобалните промени в климата.

Ежегодно през пролетта и есента едно необикновено събитие настъпва в небето над езерото – голямата миграция на птиците. Атанасовско езеро

Апостол Апостолов е завършил Софийския университет, специалност Хигробиология. Бивш преподавател в университета „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас и зам. декан на Факултета по Обществени науки. Изследователската дейност е свързана с изучаване на сладководните и морски ракообразни от разред Harpacticoida. Член на Международната организация на Копеподолозите (WAC – World Association of Copepodologists).

е разположено по трасето на втория по сила миграционен хилядолетен прелетен път на птиците в Европа, наречен Via Pontica, типично „място с тесен фронт на миграция“ (заради хоризонта и въздушните течения, птиците се събират на едно място, наричано bottle neck или гърло на бутилка), от Северна, Източна и Централна Европа. Атанасовското езеро е междинна станция, където птиците почиват, намират бозата хранителна база, някои остават тук, за да създадат поколение или възобновили силите си, после те отново поемат дългия път на север или на юг.

По време на есенната миграция над езерото се наблюдават около 240 000 бели щъркели (*Ciconia ciconia*), над 30 000 розови пеликани (*Pelecanus onocrotalus*) и

Орхидеята маймунски салец в Атанасовско езеро

около 60 000 грабливи птици. В цяла Европа тук е най-голямата концентрация на мигриращите розови и къдроглави пеликани, тръстикови блатари и вечерни ветрушки. Атанасовското езеро е на второ място след Босфора по брой на прелитащите малки кресливи орли. Това превръща езерото в най-важното и ключово място по пътя на птиците с неосценимо значение за тяхното оцеляване.

За да бъде запазено това уникално природно творение повече от 25 години БДЗП организира бригада от десетки млади хора от цялата страна за напрана на нови домове на птиците – изкуствени острови във водите на езерото (гървени или насипни), за изследване миграцията. А най-важният резултат е младото поколение да знае какво е природозащита на практика.

Завладян от видяното, от разноцветната палитра на променящите се багри и многообразието на постоянно прелитащи около тебе птици не забелязваш, как слънцето започва да клони към залез, сенките се удължават и западният небосклон започва да червене. Наг езерото леко се спуска вечерният зрач, който променя цветовете гама на обгазнените в тъмночервено басейни и скоро мракът ги покрива

окончателно. В спускащия се мрак леко се чува пърхането на мощните криле на пеликаните, които се прибират за нощуване в езерото. След тях и другите птици, пръснати по цялата територия на езерото, се завръщат към нощните си домове. А когато слънцето е потънало вече зад галечните хребети, изгряващата месечина разпръсква ласкаво и щедро златни лъчи по спокойните езерни води, събрани в една дълга лунна пътека. Крилатите певци от многогласия птичи хор притихват. Целият дневен кипнеж на езерните обитатели, излъчващ живот и многообразие, изчезва. И така до сутринта, когато изгряващото слънце ще обгърне със сребърните си лъчи езерото и ще го събуди за нов живот, ще озвучи водите от многогласния птичи хор. ■